

تدوین و اعتباریابی پرسش‌نامه «سنجش میزان گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان نوجوان ایرانی» در راستای تحقق اهداف تربیت دینی

فریده سلیمانی‌نسب* دکتر سیمین غلامرضایی** دکتر حسن علی ویس کرمی***

چکیده

بژوهش حاضر با هدف طراحی ابزاری کاربردی برای سنجش میزان گرایش‌های دانش‌آموزان نوجوان ایرانی در مؤلفه‌های مختلف خطرپذیری و تعیین ویژگی‌های روان‌سنجی آن به منظور پایش شرایط موجود و تشخیص و تعیین مرزهای آسیب و گروه‌های در معرض خطر، صورت گرفت. روش مطالعه توصیفی (روان‌سنجی ابزار) و جامعه آماری آن ۳۰۴ نفر از دانش‌آموزان دختر مشغول به تحصیل در پایه نهم دبیرستان‌های متوسطه اول شهر تهران بود که پس از کسب مجوز از آموزش و پرورش و اعلام همکاری مدیران در ۵ مدرسه، به تکمیل پرسش‌نامه اقدام نمودند. پرسش‌نامه «سنجش میزان گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان نوجوان ایرانی» با ۳۸ گویه تدوین شد. روایی محتوایی پرسش‌نامه با استفاده از نظر متخصصان و صاحب‌نظران مورد تأیید قرار گرفت. همچنین پایایی آن به روش آلفای کرونباخ تعیین شد که مقدار آن ۰/۹۱ به دست آمد. یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که این پرسش‌نامه با نه مؤلفه (گرایش به راندگی بی‌محابا، قانون‌گریزی، تمایل به تخریب و پرخاشگری، رابطه با جنس مخالف، گرایش به دور شدن از خانواده، گرایش به خشونت بین‌فردی، تمایل به معاشرت با همسالان پرخطر، گرایش به مصرف سیگار و مواد مخدر و گرایش به آسیب زدن به خود) ۵۷/۱۷ درصد واریانس کل را تبیین می‌کند.

واژه‌های کلیدی: نوجوانی، تربیت دینی، خطرپذیری، رفتار پرخطر، اعتباریابی.

□ تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۹/۱۰

□ تاریخ دریافت: ۹۷/۰۷/۰۴

*دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه لرستان، ایران. fsn@sinapsycho.com

**نویسنده مسئول: استادیار روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه لرستان، ایران. gholamrezaei.si@lu.ac.ir

***استادیار روانشناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه لرستان، ایران. veiskarami.h@lu.ac.ir

دوره نوجوانی را اغلب دوره خطرپذیری^۱ و نوجوان را موجودی خطرپذیر تعریف می‌کنند (بلیر^۲، ۲۰۱۷؛ شکری، یوسفی، صفایی‌راد، اکبری، موسوی و نظری، ۱۳۹۴). نوجوانی از دوره‌های مهم در ساخت و پایه‌ریزی شخصیت فرد و نیز دوره‌ای پرچالش برای اتکاء به نفس، کنترل خود، استقلال، پذیرش مسئولیت‌های جدید، انتخاب، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در مورد سلامتی و تحصیل است. نوجوانی دوره تغییرات بزرگ و سریع در احساس، فیزیولوژی، رفتار، شناخت و روابط اجتماعی است که می‌تواند منشأ بحران و آشوب و یک طوفان کامل از فرصت‌ها برای خطرپذیری و انجام رفتار پرخطر^۳ تلقی شود (دهقانی، رستمی و اصلانی، ۱۳۹۶؛ لیوازویچ^۴، ۲۰۱۷؛ شکری و همکاران، ۱۳۹۴).

خطرپذیری گرایش به انجام رفتارهایی است که احتمال نتایج منفی و مخرب جسمی، روان‌شناختی و اجتماعی برای فرد را افزایش داده و پیامدهای منفی بسیاری برای او در آینده ایجاد می‌کند (لیوازویچ، ۲۰۱۷؛ فتحی و ذاکری‌پور، ۱۳۹۳). بلیر خطرپذیری را چنین تعریف می‌کند «پتانسیل اجرایی ارادی، هدفمند و نیت‌مدار برای آسیب‌رساندن». البته خطرپذیری علی‌رغم برخی خطرات ذاتی برای سلامت نوجوانان، در زمینه رشد، بخشی طبیعی تلقی شده که تا حدودی برای تجربیات نوجوان جهت ورود به دوره بزرگسالی ضروری است. همچنین ابزاری برای پذیرش از سوی هم‌سالان و حتی حافظ معنا و رشد هویت فردی اوست. از تأثیرات مثبت رفتار پرخطر سالم در نوجوانی، می‌توان به رشد عزت نفس، اعتماد به نفس و رضایت از احساسات درباره وزن و ظاهر خود و افزایش احتمال رفتن به دانشگاه اشاره کرد (بلیر، ۲۰۱۷؛ رومر^۵، ۲۰۱۷).

با این وجود رفتارهای پرخطری که از سوی نوجوانان خطرپذیر انتخاب می‌شوند، منفی و بیشتر متمرکز بر تخطی از قانون، نظیر درگیری و خشونت، رانندگی بدون گواهینامه، بی‌محابا و پر سرعت و همراه با تصادف، روابط جنسی غیرمتعارف، استعمال

1. risk-taking
2. Blair
3. risky behavior
4. Livazovic
5. Romer

دخانیات، اعتیاد، نوشیدن الکل و حتی رفتارهای پرخطر بهداشتی از قبیل بی‌تحركی و عادات تغذیه‌ای نامناسب است (ابراهیم‌بابایی، حبیبی، نجاتی، قدرتی و کشاورزگرام، ۱۳۹۶؛ سجادی‌پور، مهرابی، حسینعلی‌زاده و عبدالمحمدی، ۱۳۹۳؛ سلمانی‌خلخالی، ۱۳۹۲؛ ارژنگ، ۱۳۹۰؛ وولف، ۲۰۱۲؛ زارعی، خاکباز و کرمی، ۱۳۸۹). علیرغم این‌که افراد در دوره نوجوانی، بسیار قوی و سلامت هستند، در مقایسه با سایر مراحل زندگی، درصد مرگ و میر آنان به‌خاطر قراردادن خویش در مسیرهای آسیب‌رسان در این دوره بسیار بالاست. افزایش رفتارهای پرخطر از جمله تغییرات مشهود رفتاری رایج در این دوره است (لیوازوویچ، ۲۰۱۷؛ صدری‌دمیرچی، اسدی‌شیشه‌گران و اسماعیلی‌قاضی‌ولویی، ۱۳۹۶؛ رحیمی، خرم‌آبادی، نوابی و معین، ۱۳۹۵؛ آیت‌مهر، خالقی، محمدخانی و غیاثی، ۱۳۹۴؛ فتحی و ذاکری‌پور، ۱۳۹۳ و ارژنگ، ۱۳۹۰). یکی از تبیین‌های این پارادوکس (قوت و سلامت دوره نوجوانی و جوانی با درصد بالای مرگ و میر در این دوره) این است که میل باطنی نوجوان برای خطرپذیری بالاست (گی‌یر، ترولیگر، تسلوویچ، ولانوا و لونا، ۲۰۱۰). براساس تحقیقات انجام شده ۳۰ تا ۷۰ درصد دختران دبیرستانی در تهران تجربه دوستی و ارتباط با جنس مقابل را گزارش کرده‌اند (امیری‌طلب و اعتمادی، ۱۳۹۵). شکری و همکاران (۱۳۹۴) سابقه مصرف دخانیات دانش‌آموزان راهنمایی و دبیرستانی شهرستان پاکدشت و دماوند در پسران ۲۶/۱ درصد و در دختران ۲۱/۱ درصد بیان شده است. ۱۳/۳ درصد دانش‌آموزان دوم راهنمایی و ۱۳/۷ درصد دبیرستانی‌ها در زمان تکمیل پرسش‌نامه، دخانیات مصرف می‌کردند. همچنین در نتایج یک مطالعه دیگر، ۲۶/۵ درصد پسران و ۱۱/۵ درصد دختران دانش‌آموز کرمانی سابقه حداقل یک‌بار مصرف مواد را داشتند.

اسماعیل‌زاده، اسدی، میری و کرامتکار (۱۳۹۳) نشان داده‌اند که اغلب رفتارهای پرخطر در سنین قبل از ۱۸ سالگی آغاز می‌شود. پژوهش‌های انجام شده در ایران نیز بیانگر شیوع رفتارهای پرخطر مانند مصرف سیگار، قلیان، الکل، مواد مخدر در بین نوجوانان ۱۸-۱۴ سال است. میزان مصرف الکل در پسران ۱۶/۲ درصد و در دختران

۴/۵ درصد و همچنین میزان مصرف هرئین ۵/۵ درصد بود. سجادپور و همکاران (۱۳۹۳) یادآور شد مصرف سیگار با ۱۴/۷ درصد و مشروبات الکلی با ۸/۹ درصد شایع‌ترین رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان ایرانی است. نتایج مطالعات اسماعیل‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) نشان داد که مصرف قلیان در دانش‌آموزان (۵۹/۲ درصد)، مصرف سیگار (۳۲/۷ درصد)، تجربه مصرف مواد مخدر (۷/۲ درصد) و مصرف الکل (۱۶/۷ درصد) است. شیوع درگیری فیزیکی در مدرسه و خارج از مدرسه در طول یک‌سال؛ حمل سلاح سرد به مدرسه در طول یک ماه؛ مصرف سیگار در مدرسه در طول یک ماه و مصرف قلیان، مشروبات الکلی و مواد مخدر در طول یک ماه؛ در پسران بیش‌تر از دختران به دست آمد. رضایی‌ابهری، حمزه‌گردشی، حاجی‌خانی‌گلچین، ذبیحی و حمزه‌گردشی (۱۳۹۰) در پژوهش خود اشاره می‌کنند که براساس برآورد سازمان جهانی بهداشت، علت ۷۰ درصد مرگ‌ها، رفتارهایی هستند که در نوجوانی ایجاد شده و قابل اصلاح هستند. سالانه هفت هزار نوجوان به ایدز آلوده می‌شوند، سیصد میلیون نوجوان سیگار استعمال می‌کنند، که پانزده میلیون نفر از آن‌ها در سنین بزرگسالی به دلیل عوارض استعمال سیگار فوت خواهند شد و سالانه چهار میلیون نوجوان دست به خودکشی می‌زنند که یک صد هزار مورد آن منجر به مرگ می‌شود.

بلیر (۲۰۱۷) در پژوهش خود گزارش می‌کند؛ رفتارهای بزهکارانه از رفتارهای جزئی مثل برهم زدن آرامش تا رفتارهای جنایی مثل آتش زدن بسیار رایج است و اغلب نوجوانان قبل از رسیدن به بزرگسالی حداقل یک نوع رفتار خطرپذیر مثل مصرف الکل، سیگارکشیدن، مصرف ماری‌جوانا و بزهکاری نوجوانی را انجام می‌دهند. در سال آخر دبیرستان ۶۶ درصد نوجوانان الکل می‌نوشند و ۳۴ درصد هم سیگارکشیده و بالای ۴۴ درصد ماری‌جوانا مصرف می‌کنند. در جامعه ایران، یافته‌های برخی از پژوهش‌ها بیانگر آنند که سن شروع برخی از رفتارهای پرخطر ناایمن جنسی، استعمال دخانیات و مواد به قبل از ۱۵ سالگی رسیده است.

آسیب‌پذیری نوجوانان در برابر رفتارهای پرخطر ابعاد مختلفی را شامل می‌شود. نوجوانان با افزایش سن در چندین فعالیت مخاطره‌آمیز مشارکت می‌کنند. به عبارت دیگر رفتارهای پرخطر در بسیاری از موارد با هم رخ می‌دهند و روی هم اثر تشدید کننده یا تقویت کننده دارند. همچنین نوجوانان نه تنها بر انجام فعالیت مخاطره‌آمیز

مبادرت می‌ورزند، بلکه بر تکرار و انجام متوالی آن مَصْر هستند و تمایل‌شان برای انجام متوالی این قبیل رفتارها افزایش پیدا می‌کند (محمدزاده ابراهیمی، رحیمی‌پردنجانی و خراسانی‌نیا، ۱۳۹۴؛ مکتبی، سلطانی، بواسحاقی و نوکاریزی، ۱۳۹۳؛ سجادی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳).

بُعد دیگر این مشکل، سرایت سریع و گسترده این نوع از رفتارها در گروه‌های نوجوان است. تحلیل داده‌های شبکه‌ای و مطالعات طولی نشان داده‌اند که تغییرات در رفتار یک شبکه اجتماعی، می‌تواند تغییرات مشابهی در رفتار سایر اعضا ایجاد کند. هم‌سالان هم خطرپذیری را ترغیب می‌کنند و هم الگوهای رفتاری آن را آموزش می‌دهند. تحلیل سنجش‌های خود گزارش‌دهی، نشان داده است که انتخاب‌های افراد در زمینه رفتار پرخطر، می‌تواند تأثیرات بسیاری بر همسالان داشته باشد. زیرا در ادراک فرد از مزایا و هزینه‌های رفتار پرخطر تغییر ایجاد می‌کند. به عبارت دیگر تصمیم‌های پرخطر مسیر انتخاب‌های دیگران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یعنی انتخاب‌های پرخطر دیگران منجر به انتخاب رفتار پرخطر تر می‌شود. در حالی که انتخاب ایمن‌تر، منجر به انتخاب رفتار کم‌خطر تر در سایرین می‌شود. هم‌سو بودن انتخاب نوجوانان با انتخاب همسالان حتی برای تصمیم‌های خارج از حوزه رفتار پرخطر نیز صدق می‌کند یعنی زمانی که بین دو موضوع روزمره حق انتخاب وجود دارد (تومووا و پساوا، ۲۰۱۸).

به زنجیره پیامدهای مشکل‌ساز رفتار پرخطر، افت تحصیلی و دوری از اهداف آموزشی را نیز باید افزود. رابطه بین خطرپذیری و عملکرد در مدرسه و موفقیت تحصیلی در نتایج پژوهش‌ها بسیار چشم‌گیر است. حقیقت تلخ‌تر این است که حتی دانش‌آموزانی که عملکرد خوب دارند هم، رفتارهای پرخطر دارند. مصرف الکل و ماری‌جوانا و حتی بزهکاری، رفتارهای پرخطری هستند که توسط دانش‌آموزانی که نمرات بالا کسب می‌کنند نیز انجام می‌شود (بلیر، ۲۰۱۷). شواهد نشان می‌دهد که در صورت ثبات این رفتارها در شخصیت فرد، سبک زندگی وی ناسالم می‌شود و مشکلات رفتاری ایجاد شده در دوره‌های بعدی زندگی به صورت ویژگی‌هایی پایدار نمایان می‌شوند. در اواخر این دوره، که معمولاً نوجوانان شروع به تمرکز بر تغییرات به سمت بزرگسالی مانند کسب شغل و رفتن به دانشگاه و جستجوی دوست صمیمی

می‌کنند، این تغییرات رفتاری پرخطر می‌توانند مسیر این تغییر در جهت بزرگسالی را غیرموفق و ناسالم سازد (بلیر، ۲۰۱۷؛ طهرانی، کاویان و فتحعلی‌لواسانی، ۱۳۹۰).
 آسیب‌های ناشی از رفتارهای پرخطر، به سبب اثرات منفی گسترده و هزینه‌های سنگین فردی و اجتماعی، مورد علاقه محققان با حوزه‌های مختلف اقتصادی، روان‌شناسی، پزشکی، سیاست‌گذاران و حتی علوم اعصاب قرار گرفته است (تومووا و پسوا، ۲۰۱۸؛ پورمحسنی کلوری و دشتی، ۱۳۹۶؛ وولف، ۲۰۱۲؛ میلر، لوی، اسپایسر و تیلورا، ۲۰۰۶).

رشد تصاعدی رفتارهای پرخطر در جامعه دینی و جوان ایران، یکی از دغدغه‌ها و غایت‌های نظام آموزشی و مؤسسات فرهنگی و خانواده‌هاست. در اهداف نظام آموزشی و پرورشی کشور، تربیت بر مبنای دین یک عامل محافظت‌کننده قوی در برابر رفتارهای پرخطر عنوان می‌شود و پژوهش‌ها، به تأثیر باورهای دینی و انجام مناسک مذهبی به عنوان عامل محافظت‌کننده فرد در برابر رفتارهای پرخطر تأکید می‌کنند (مکیلانی؛ درانی و صالحی، ۱۳۹۷؛ درویشی، قاضی و کیلی و جمال‌محمدی، ۱۳۹۶؛ مهربانی محمودی و مولوی، ۱۳۹۵؛ آقامحمدی، ۱۳۹۲؛ جان‌بزرگی، ۱۳۸۶).

فرایند تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متریان به صورت یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبیه در همه ابعاد تعریف شده و تربیت دینی، فعالیت‌های نظامند و برنامه‌ریزی شده نهادهای آموزشی جامعه به منظور آموزش بینش، منش و قالب‌های دینی به افراد به‌گونه‌ای که در عمل نیز به آن‌ها پایبند باشند قلمداد شده است (فرمهبینی‌فراهانی، حسینائی، عطائی و مهدوی، ۱۳۹۳: ۳۶۱). دائرةالمعارف بین‌المللی تربیت، تربیت دینی^۱ را چنین تعریف می‌کند: تدریس منظم و برنامه‌ریزی شده که هدف از آن دست‌یابی فرد به اعتقاداتی درباره وجود خداوند، حقیقت جهان هستی و زندگی و ارتباط انسان با پروردگارش و دیگر انسان‌هایی که در جامعه با آن‌ها زندگی می‌کند و بلکه با همهٔ آحاد بشر است (مشایخی، ۱۳۸۰: ۷۰). امیرالمؤمنین علی (ع) در نهج‌البلاغه، هدف تربیت دینی را، تربیت موحدان به توحید حضوری می‌داند. موحدان

1. Miller, Levy, Spicer & Taylor
2. religious training

که نه تنها به صورت عقلانی، یگانگی خداوند خالق را پذیرفته‌اند بلکه دخالت و حضور مؤثر و فراگیر او را در جهان طبیعی و عالم انسانی باور دارند (نقدی‌آستمال، ۱۳۹۶). همچنین تربیت دینی به مفهوم جنبه‌ای از روند تعلیم و تربیت، ناظر به پرورش ابعاد شناختی، عاطفی و عملی متربی از لحاظ التزام او به دینی معین تعریف شده است. تربیت دینی، کنترلی برای اخلاق، ضابطه‌ای برای حیات فردی و اجتماعی، دستاویزی برای رشد معنویت و نگاه‌دارنده‌ای در برابر شرارت‌ها و پلیدی‌ها است (هدایتی، زینی‌وند و رسول‌زاده‌اقدام، ۱۳۹۵؛ متقی‌زاده و یعقوبی، ۱۳۹۵؛ آقامحمدی، ۱۳۹۲).

نظام اخلاقی تدوین شده براساس دین، به صراحت بر بایدها و نبایدهایی تأکید دارد که برای رفتارهای فردی و اجتماعی انسان حد و مرز تعیین می‌کند. مناسک دینی در قالب اعمال مکروه و به خصوص حرام، بازدارنده‌های قوی، برای ارتکاب به آن دسته از اعمال و رفتارهایی است که در تقابل با سلامت انسان است. حرام بودن مصرف الکل و مواد مخدر، رابطه جنسی خارج از حریم زناشویی و مانند آن، مصداق بارز این امر است. همچنین دین به واسطه ارزش و کرامتی که برای انسان قایل است، وی را از اعمالی که به هر طریق بر وی آسیب وارد کند یا کرامت او را زیر سؤال ببرد، برحذر می‌دارد. یافته‌های پژوهشی نشان داده است که باورهای دینی پیش‌بینی‌کننده منفی گرایش به رفتارهای پرخطر است. علاوه بر این، باورهای دینی از طریق واسطه‌گری نظم‌بخشی هیجانی، رفتار پرخطر را پیش‌بینی می‌کند و اصلی‌ترین متغیر در تبیین گرایش به رفتارهای پرخطر، عمل به مناسک دینی بوده است (محمودصالحی، ۱۳۹۲). در پژوهشی که جهت بررسی ارتباط بین اعتقادات مذهبی و سلامت روان در دانشجویان انجام شد، دریافتند که با افزایش گرایش مذهبی، سلامت روانی افزایش یافته و اضطراب کاهش می‌یابد (درویشی و همکاران، ۱۳۹۶). مهرابی و همکاران (۱۳۹۵) ابراز می‌کنند، بین سطح دین‌داری فرد و سوء مصرف مواد در دانشجویان رابطه منفی وجود دارد. مکیلانی و همکاران (۱۳۹۷) به این نتیجه از تحقیقی که با هدف بررسی رابطه دین‌داری و سلامت روانی نوجوانان سامان داده شد، اشاره می‌کند که دین‌داری در برابر اعمالی مانند سیگار کشیدن، نوشیدن الکل، مصرف مواد افیونی، برقراری رابطه جنسی نامتعارف از نوجوانان محافظت می‌کند. همچنین برخی از نتایج مطالعات نشان داده است بین سطح دین‌داری فرد و سوء مصرف مواد در دانشجویان رابطه منفی وجود دارد (مهرابی و همکاران،

۱۳۹۵). در مطالعه‌ای بین فرهنگی که در ۱۹ کشور غربی و بر روی ۲۸۰۸۵ نفر آزمودنی انجام شد، دریافتند که هرچه انسان‌ها پای‌بندی بیشتری به مذهب داشته باشند، درجه گرایش آن‌ها به خودکشی کمتر است (جان‌بزرگی، ۱۳۸۶).

وجه مثبت نوجوانی آن است که باورها و گرایش‌های دینی و تقدیس ارزش‌ها و تقبیح ضد ارزش‌ها در این دوره، به بار می‌نشیند و سراسر شخصیت نوجوان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به نظر می‌رسد مهم‌ترین شاخص مرحله نوجوانی، ایجاد و کسب هویت فردی، پیدا کردن نقش فردی در جهان و زندگی و نقش جنسی است (مکیلانی و همکاران، ۱۳۹۷).

از منظر دین، رفتارهای پرخطر به طور مستقیم یا به واسطه آسیب و زیانی که بر فرد وارد می‌سازد حرام شمرده شده و مورد نکوهش واقع می‌شود. برای نمونه به برخی از آیات و روایات پیرامون چنین رفتارهای مذموم در قرآن کریم اشاره می‌شود:

رابطه جنسی خارج از حریم زناشویی

«وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجِيَّ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا» «و نزدیک مشوید به عمل زنا که همانا آن کاری زشت و راهی بد است» (اسراء، ۳۲). و نیز «الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا» «بندگان خدا کسانی‌اند که زنا نمی‌کنند و هرکه چنین عملی را انجام دهد مجازات آن را خواهد دید و عذاب او در قیامت دو برابر خواهد بود و با حالت خواری در آن عذاب بماند» (فرقان، ۶۸ و ۶۹). «وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ» «و درآویخت زلیخا به یوسف برای کام خود و درآویخت یوسف به آن زن برای دفع از خود. اگر نمی‌دید یوسف دلیل روشن پروردگار خود را انجام می‌داد آنچه را که انجام نداد. اینطور کردیم تا برگردانیم از یوسف بدی و زستی را، چون یوسف از جمله بندگان خالص ما بود» (یوسف، ۲۴). امام صادق (ع) فرمودند: «حُرِّمَ الزَّوْنُ لِمَا فِيهِ مِنَ الْفَسَادِ مِنْ قَتْلِ الْأَنْفُسِ وَ ذَهَابِ الْأَنْسَابِ وَ تَرْكِ التَّرْبِيَةِ لِلْأَطْفَالِ وَ فَسَادِ الْمَوَارِيثِ وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ مِنْ وُجُوهِ الْفَسَادِ. يَعْنِي خِدَاوَنَدَ زِنَا رَا حَرَامَ فَرْمُودَه زِيْرَا سَبَبُ فِسَادِهَائِي مَانَدَ قَتْلِ نَفْسِ وَ اَز بِيْن رَفْتَنِ نَسْبِهَا وَ تَرْكِ تَرْبِيَتِ اَطْفَالِ وَ بَه هَم خُورْدَنِ ارْثِ مِي شُود» (وسائل‌الشيعة كتاب نكاح باب ۱: ۳۹).

خشونت و پرخاشگری

«وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ» (و نزاع نکنید که در اثر نزاع و اختلافات سست شوید و قدرت شما از میان برود) (انفال، ۴۶). خشم و غضب از رفتارهای ناپسند است که بر کنترل آن تأکید شده است «الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» «همان‌ها که در راحت و رنج انفاق می‌کنند و خشم خود را فرو می‌خورند و از مردم در می‌گذرند و خدا نیکوکاران را دوست دارد» (آل عمران، ۱۳۴).

خداوند امنیت را، حق اهل ایمان و جامعه ایمانی می‌داند و می‌فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ». «کسانی که ایمان آورده و ایمانشان را به ظلم ملمس نمی‌کنند و ظلم (تعدی از حدود الهی) را تن‌پوش ایمانشان قرار نمی‌دهند، برای ایشان است امنیت در دنیا و آخرت و اینان هدایت یافته‌گانند» (انعام، ۸۲).

نوشیدن الکل

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ». «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه‌پلیدند (و) از عمل شیطانند. پس، از آن‌ها دوری گزینید، باشد که رستگار شوید» (مائده، ۹۰). رسول خدا (ص) فرموده‌اند: «اربع لا تدخل بيتا واحدة منهن الا خرب ولم يعمر بالبركة: الخيانة، والسرقه، و شرب الخمر والزنا. یعنی چهار چیز است که چنانچه یکی از آن‌ها وارد خانه‌ای شود آن خانه طوری خراب گردد که حتی با برکت نیز آباد نگردد، آن‌ها عبارتند از: خیانت، دزدی، شراب‌خواری و زنا» (شیخ صدوق، ۱۳۷۶: ۳۹۸).

آسیب زدن به خود

«وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ». «... با دست خود، خود را به هلاکت نیندازید...» (بقره، ۱۹۵). اعتیاد نیز مانند خودکشی از مصادیق «هلاکت» است و چون اقدام به هلاکت از منظر قرآن ممنوع است، پس در حرمت اعتیاد، طبق مضمون آیه تهلکه نباید تردید کرد. اعتیاد به مواد مخدر، نوعی خودکشی تدریجی است و همانند خودکشی حرام است.

«وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا». «خودکشی نکنید، چون خداوند بر شما مهربان است و هرکس این کار را از روی تجاوز و ظلم انجام دهد، او را در آتش جهنم می‌اندازیم و این کار، بر خداوند آسان است» (نساء، ۲۹ و ۳۰). علامه طباطبایی با تمسک به عمومیت آیه مزبور افزون بر حرمت خودکشی، حرمت به خطر انداختن خود را نیز استفاده کرده است (المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲: ۶۴ و ج ۴: ۳۲۰). فخر رازی در تفسیر کبیر مفاتیح الغیب، مقصود از آیه شریفه چنین آمده است: «عدم اضرار به خود و دیگر افراد جامعه» و بسیار روشن است که این اضرار، شامل همه مصادیق مالی و جانی، آن هم با همه انواع و مراتبش می‌شود (جعفری، ۱۳۷۷).

ضرورت تربیت دینی فرزندان و دستیابی به اهداف تربیت اسلامی در یک جامعه اسلامی - شیعی (طبق قانون اساسی کشور)، از مهمترین اهداف آموزش و پرورش است. براساس پژوهش مؤسسه بین‌المللی نظرسنجی گالوپ، پس از ملیت همچنان مذهب، دومین عامل احساس هویت در جهان به شمار می‌رود. مع الوصف طغیان علیه ارزش‌های حاکم بر جامعه و دین‌گریزی از سوی جوانان و نوجوانان در جوامع دینی نیز، دیده می‌شود (نوربخش و اوویسی‌فردویی، ۱۳۹۵).

در ترسیم وضع موجود تربیت دینی در نظام آموزشی ایران، با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه می‌توان گفت که عملکرد نظام آموزشی در ساحت تربیت دینی و اخلاقی از عملکرد ضعیف یا نسبتاً ضعیفی برخوردار بوده است.

برای نمونه رام، مهرمحمدی، صادق‌زاده قمصری و طلایی (۱۳۹۶) در پژوهش خود بیان می‌کنند که نه تنها هیچ برتری و توفیقی را در فارغ‌التحصیلان نظام آموزش رسمی نسبت به گروه با تحصیلات پایین‌تر یا بی‌سواد در عملکرد دینی و اخلاقی نشان نمی‌دهد بلکه در برخی از موارد، عملکرد پایین‌تری هم مشاهده می‌شود. در تربیت دینی، آشنایی صرف دانش‌آموز با مفاهیم دینی و به خاطر سپاری اصطلاحات، واژه‌ها و گفتارهای دینی مد نظر نیست، بلکه هدف آن است که وی آشنایی با مفاهیم دینی را به صورتی کاربردی، تحلیلی و باورمند به رفتار و عملکرد دینی تبدیل کند و موجب پیدایش تغییرات اساسی در احساس، نگرش، ارزش‌ها و باورهایش در مورد خود، محیط پیرامون، پدیده‌ها، لطف و رحمت الهی، نظم و هماهنگی و هدفمندی هستی

شده، تا از این طریق، نحوه برخورد و رفتار خود را با خویشتن و جهان پیرامون تنظیم کند (محمدی‌شوره و فرج‌اللهی، ۱۳۹۶).

نقایص تربیت صحیح دینی فرزندان در خانواده و مدرسه از یک سو، تغییرات پرشتاب و چشمگیر تکنولوژیکی (ماهواره، اینترنت و ...)، فرهنگی و اجتماعی در فرایند جهانی شدن دنیای امروز و تأثیرپذیری جامعه و نوجوانان از آن از سوی دیگر، جوامع دینی - از جمله ایران را از رشد تصاعدی رفتارهای پرخطر در قشر نوجوان و جوان و آسیب‌های ناشی از آن مصون نگاه نداشته است. نظام آموزش و پرورش هر جامعه‌ای برای تحقق بخشیدن به هدف‌هایش پابرجاست. هر هدف آموزشی بر فعالیت منظم، سازمان یافته و منسجم دلالت دارد که نه تنها مبین مسیر و جهت فعالیت‌های آموزشی است، بلکه متضمن نتایج این فعالیت‌ها نیز هست (عجم و سعیدی‌رضوانی، ۱۳۹۱). برای کاستن از زیان‌ها و خسارات غیرقابل جبران طوفان رفتارهای پرخطر در نوجوانی و جوانی، باید عمده مداخلات و برنامه‌ریزی‌ها معطوف به حوزه پیشگیری باشد (مگلیانو، ۲۰۱۵؛ برگلند، ۲۰۱۵). دانش‌آموزان نوجوان دست به انتخاب و تصمیم‌گیری می‌زنند و تصمیم‌گیری یک رفتار است و مثل هر رفتار دیگری می‌تواند یک عادت شود (فتحی و ذاکری‌پور، ۱۳۹۳؛ تهرانی، ۱۳۹۰).

در حوزه پیشگیری، دست آموزش و پرورش به خاطر در اختیار داشتن دانش‌آموزان نوجوان باز است. برای آموزش و پرورش استفاده از این ایام در مدرسه به عنوان فرصتی ویژه در راستای تحقق اهداف تربیت دینی است. در قلمرو آموزش و پرورش، هر جا تصمیم‌گیری درباره دانش‌آموزان مطرح است، در وهله نخست باید اطلاعات دقیق و ضروری از شرایط موجود در اختیار باشد تا بتوان با توجه به اهداف تربیت دینی، به اتخاذ راهکارهای اجرایی مناسب - تدوین طرح‌ها و تدابیر آموزشی و پرورشی - پرداخته شود. برای مقابله با رفتارهای پرخطر یکی از ضرورت‌ها، شناسایی دانش‌آموزان در معرض خطر است که از تمایلات بالایی در خطرپذیری برخوردارند.

ارائه خدمات مناسب آموزشی و درمانی به این افراد، به مصونیت سایر دانش‌آموزان

1. Magliano
2. Bergland

نیز کمک کند. به سخن دیگر هر دو حوزه پیشگیری و درمان را دربر خواهد گرفت. طراحی ابزاری کارآمد و با قابلیت کاربرد در محیط مدارس، به منظور سنجش تمایلات و گرایش‌های خطرپذیری دانش‌آموزان نوجوان ایرانی هدف این مطالعه قرار گرفت. سؤال اصلی در این مطالعه آن بود که؛ آیا ابزار مورد هدف، از پایایی و روایی مناسبی برخوردار خواهد بود؟ بدین منظور پرسش‌نامه‌ای با ۳۸ گویه مناسب تدوین شد. روایی صوری پرسش‌نامه، توسط ۱۰ نفر از روان‌شناسان متخصص ارزیابی شد. پیشنهادهاى آن‌ها در مورد ابهام گویه‌ها، مرتبط بودن با موضوع، و تناسب با شرایط فرهنگی ایران در اصلاح و تغییر گویه‌ها اعمال شد. روایی سازه پرسش‌نامه به روش تحلیل عاملی اکتشافی بررسی شد. هر چند از چنین مطالعه‌ای نمی‌توان انتظار داشت تا تمام اطلاعات مورد نیاز برای حمایت از روایی و اعتبار یک ابزار را فراهم آورد، اما هر مطالعه باید قدمی باشد به سمت ارائه بخشی از ویژگی‌های روان‌سنجی متناسب با یک ابزار. پژوهش‌های بعدی و در شرایط متفاوت و به دور از محدودیت‌های تحقیق اولیه، تکمیل‌کننده روایی و اعتبار آن ابزار خواهند بود.

روش پژوهش

این مطالعه از نظر هدف، کاربردی و از نوع توصیفی (روان‌سنجی ابزار) و مقطعی بود. جامعه آماری پژوهش حاضر، دانش‌آموزان نوجوان دختر و مشغول به تحصیل در پایه نهم در دبیرستان‌های متوسطه اول شهر تهران بودند. پس از کسب مجوز پژوهش از وزارت آموزش و پرورش، به تعدادی از دبیرستان‌های متوسطه اول دخترانه مراجعه شد و از این میان سرانجام مدیران ۵ مدرسه، موافقت خود را برای انجام پژوهش اعلام نمودند. از کلیه دانش‌آموزان پایه نهم در این مدارس (مجموعاً تعداد ۳۰۴ نفر) خواسته شد به تکمیل پرسش‌نامه بپردازند. این دانش‌آموزان، متولدین مهر ۱۳۸۱ تا شهریور ۱۳۸۲ بودند که در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ در پایه نهم تحصیل می‌کردند. انتخاب نمونه براساس سهولت و در دسترس بودن آزمودنی‌ها بود. داده‌ها با کمک نرم‌افزار Spss تحلیل شد. برای تعیین روایی پرسش‌نامه از روش تحلیل عاملی اکتشافی و برای تعیین پایایی آن از روش همسانی درونی (ضریب آلفای کرونباخ) استفاده شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

پرسش‌نامه سنجش میزان گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان نوجوان ایرانی: ابتدا به بررسی منابع نظری و پرسش‌نامه‌های موجود در این حوزه پرداخته شد. منابع موجود، بیشتر به سنجش رفتارهای پرخطر یا شیوع این رفتارها در میان نوجوانان و جوانان می‌پردازند. گویه‌های این پرسش‌نامه‌ها، معطوف به بررسی تنوع رفتارهای پرخطر اتفاق افتاده یا محاسبه فراوانی رخداد این رفتارها است. پژوهش‌های صورت گرفته در ایران با این پرسش‌نامه‌ها، عمدتاً روی نمونه‌هایی خاص یا دانشجویان بوده است و استفاده از این پرسش‌نامه‌ها در مدارس عادی و برای دانش‌آموزان نوجوان در مواجهه با حساسیت‌های مسئولین مدارس و خانواده‌ها با محدودیت عملی روبرو است. برای نمونه دو گویه از پرسش‌نامه پایش سامانه رفتارهای پرخطر نوجوانان که به ارزیابی رفتارهای پرخطر نوجوانان در حوزه‌های مختلف شامل ایمنی، خشونت (رفتار چالشی)، خودکشی، مصرف سیگار، مصرف الکل، مصرف انواع مواد غیرقانونی، رفتارهای پرخطر جنسی و عدم فعالیت جسمانی می‌پردازد، عبارت است از: مصرف سیگار در مدرسه در طول یک‌ماه - مشروبات الکلی در طول یک ماه (اسماعیل‌زاده؛ اسدی، میری و کرامتکار، ۱۳۹۳). همچنین دو نمونه از گویه‌های مربوط به رفتار خطرپذیر روابط غیرمتعارف با جنس مخالف در مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی (IARS) عبارت است از: اگر کسی را عاشقانه دوست داشته باشم حاضرم با او رابطه جنسی داشته باشم - به‌غیر از ازدواج من راه‌های دیگر برای رفع نیاز جنسی انتخاب می‌کنم (زاده‌محمدی، احمدآبادی و حیدری، ۱۳۹۰).

پرسش‌نامه سنجش میزان گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان نوجوان ایرانی با دو تفاوت اساسی از دیگر مقیاس‌ها در این حوزه تدوین شده است. نخست آن‌که به بررسی و سنجش تمایلات خطرپذیری و نه ارتکاب عملی رفتار پرخطر می‌پردازد و دیگر آن‌که، تلاش شده، عبارات گویه‌ها به‌گونه‌ای انتخاب شود که متناسب با شرایط فرهنگی و اعتقادی جامعه و تا حد امکان عاری از واژه‌های حساسیت‌برانگیز باشد و در عین حال به منظور و هدف اصلی پرسش‌نامه خدشه‌ای وارد نشود. از آنجا که خطرپذیری افزون بر رفتارهای پرخطر، آسیب‌پذیری فرد از سوی محیط و نزدیکان، تمایلات و باورهای نادرست و تهدیدکننده او درباره رفتارهای پرخطر را نیز شامل

می‌شود و هدف از این پژوهش، بررسی میزان گرایش به رفتار پرخطر بوده است، گویه‌ها علاوه بر مؤلفه‌های خطرپذیری (مصرف مواد و اعتیاد، رابطه با جنس مخالف، رانندگی بی‌محابا، خشونت بین‌فردی، تخریب و پرخاشگری، قانون‌گریزی) احساس نزدیک یا دور بودن به خانواده و معاشرت با همسالان پرخطر را نیز در بر می‌گیرد. براساس مفاهیم نظری و الهام از مقیاس‌های موجود در این زمینه، پرسش‌نامه سنجش میزان گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان نوجوان ایرانی با ۳۸ گویه در طیف لیکرت با ۵ طبقه پاسخ (کاملاً موافقم - موافقم - نظری ندارم - مخالفم و کاملاً مخالفم) تدوین و ساخته شد.

یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی روایی صوری^۱ نفر از روان‌شناسان و متخصصین مسایل نوجوانان، پرسش‌نامه را مطالعه کردند و مورد تأیید قرار گرفت. نظرات پیشنهادی آنان در مورد ابهام، مرتبط بودن با موضوع، جامع یا مانع بودن و تناسب با شرایط اعتقادی و فرهنگی ایران در متن اعمال شد. روایی سازه به روش تحلیل عاملی اکتشافی انجام شد. کفایت نمونه‌گیری و معناداری ماتریس داده‌ها با استفاده از آزمون‌های کفایت نمونه‌گیری کایزر-مهیر-اولکین^۱ KMO و کرویت بارتلت^۲ روی نمونه (n=۳۰۴) بررسی شد. برای تعیین مناسب‌ترین تعداد مؤلفه‌ها از نمودار اسکری^۳، ارزش ویژه (بیشتر از ۱) و درصد واریانس تبیین شده توسط هر عامل استفاده شد. ۹ مؤلفه ۵۷/۱۷ درصد واریانس کل را تبیین کردند. نتایج حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی و پایایی در جداول ۱ تا ۶ آمده است:

جدول ۱. نتایج شاخص کفایت حجم نمونه به روش KMO و آزمون Bartlett

۰/۹۰۳	شاخص کفایت حجم نمونه به روش KMO	
۴۰۴۵/۲۹	Approx. Chi-Square	آزمون Bartlett
۷۰۳	Df	
۰/۰۰۰۱	p-value	

1. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy
2. Bartlett's Test of Sphericity
3. Scree

مقدار KMO مطلوب و نزدیک به یک (۰/۹۰۳) به دست آمد که نشانگر کفایت حجم نمونه برای انجام تحلیل عاملی است. آزمون کرویت بارتلت نیز از نظر آماری (مجذور کا = ۴۰۴۵/۲۹، df=۷۰۳، p-value=۰/۰۰۰۱) معنادار بود که نشانگر معناداری ماتریس همبستگی و مناسب بودن همبستگی بین گویه‌ها برای انجام تحلیل عاملی است.

جدول ۲. مؤلفه‌های استخراج شده در تحلیل عاملی اکتشافی

مؤلفه	درصد واریانس تراکمی	درصد واریانس	ارزش ویژه
۱	۱۰/۵۱	۱۰/۵۱	۳/۹۹
۲	۲۰/۰۶	۹/۵۵	۳/۶۳
۳	۲۶/۱۸	۶/۱۲	۲/۳۳
۴	۳۲/۰۳	۵/۸۵	۲/۲۲
۵	۳۷/۶۰	۵/۵۷	۲/۱۲
۶	۴۳/۰۴	۵/۴۳	۲/۰۶
۷	۴۷/۸۷	۴/۸۳	۱/۱۸
۸	۵۲/۵۴	۴/۶۸	۱/۷۸
۹	۵۷/۱۷	۴/۶۳	۱/۷۶

بارهای عاملی گویه‌هایی که هر یک بیش از ۰/۳ بار عاملی روی هر مؤلفه داشتند، پس از ۱۶ بار چرخش متعامد واریماکس در جدول ۳ نشان داده شده است. لازم به ذکر است که تعداد سه گویه، دو مورد به دلیل بار نداشتن معنادار روی هیچ یک از مؤلفه‌ها و یک مورد به دلیل بار داشتن روی بیش از یک مؤلفه از پرسش‌نامه کنار گذاشته شد. در حذف این گویه‌ها به نقش آن‌ها در اعتبار مقیاس نیز توجه شد و مشخص شد که حذف آن‌ها با افزایش اعتبار مقیاس همراه بود. از این رو این موارد حذف شدند.

جدول ۳. ماتریس مؤلفه‌ها پس از چرخش

مؤلفه‌ها									آیتم‌ها
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
								۰/۷۱	۱
								۰/۶۹	۲
								۰/۶۵	۳
								۰/۶۲	۴
								۰/۵۹	۵
								۰/۵۱	۶
	۰/۳۸							۰/۴۷	۷
								۰/۳۳	۸
							۰/۷۸		۹
							۰/۷۷		۱۰
							۰/۷۱		۱۱
							۰/۶۶		۱۲
							۰/۵۶		۱۳
							۰/۵۱		۱۴
							۰/۴۷		۱۵
						۰/۷۰			۱۶
						۰/۶۸			۱۷
						۰/۵۱			۱۸
						۰/۴۳			۱۹

جدول ۳. (ادامه)

مؤلفه‌ها									آیتم‌ها
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
					۰/۷۳				۲۰
					۰/۶۳				۲۱
					۰/۶۱				۲۲
					۰/۴۴				۲۳
				۰/۸۱					۲۴
				۰/۵۴					۲۵
				۰/۵۱					۲۶
			۰/۶۴						۲۷
			۰/۵۸						۲۸
			۰/۴۹						۲۹
			۰/۳۶						۳۰
		۰/۶۸							۳۱
		۰/۵۴						۰/۴۴	۳۲
		۰/۵۱							۳۳
	۰/۶۶								۳۴
	۰/۵۲							۰/۴۶	۳۵
۰/۷۱									۳۶
۰/۶۵									۳۷
۰/۴۸									۳۸

شماره گویه‌های هر مؤلفه با توجه به محتوای آن‌ها در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. مؤلفه‌ها و گویه‌های مربوط استخراج شده

مؤلفه‌ها	گویه
گرایش به دور بودن یا نزدیک بودن به خانواده	۲۵، ۱۹، ۱۸، ۳۲، ۲۸، ۷، ۳، ۳۰
گرایش به رانندگی بی‌محابا	۲۷، ۴۰، ۴۳، ۳۷، ۴، ۶، ۳۹
قانون‌گریزی	۳۱، ۲۹، ۱۷، ۱۴
تمایل به تخریب و پرخاشگری	۴۴، ۸، ۲۳، ۳۵
رابطه با جنس مخالف	۱۰، ۱، ۳۴
گرایش به خشونت بین فردی	۲۴، ۲۰، ۴۲، ۴۱
تمایل به معاشرت با همسالان پرخطر،	۹، ۱۵، ۱۳
گرایش به مصرف سیگار و مواد مخدر	۲۲، ۳۳
گرایش به آسیب زدن به خود	۳۸، ۳۶، ۵

به منظور بررسی روایی سازه همبستگی بین خرده مقیاس‌های پرسش‌نامه با یکدیگر و با نمره کل نیز مورد محاسبه قرار گرفت که در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵. ماتریس همبستگی بین خرده مقیاس‌ها و نمره کل

۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
								۱	۱
							۰/۴۲	۱	۲
						۱	۰/۵۰	۰/۵۷	۳
					۱	۰/۴۴	۰/۳۴	۰/۵۸	۴
				۱	۰/۴۰	۰/۳۶	۰/۳۶	۰/۴۳	۵
			۱	۰/۴۴	۰/۴۶	۰/۵۲	۰/۴۵	۰/۶۰	۶
		۱	۰/۴۲	۰/۴۸	۰/۴۲	۰/۳۳	۰/۲۹	۰/۴۹	۷
	۱	۰/۳۵	۰/۴۱	۰/۳۴	۰/۴۰	۰/۴۹	۰/۳۱	۰/۷۳	۸
۱	۰/۲۴	۰/۳۱	۰/۴۳	۰/۲۶	۰/۳۲	۰/۳۴	۰/۲۰	۰/۴۱	۹
۰/۵۲	۰/۶۸	۰/۶۱	۰/۷۶	۰/۶۲	۰/۷۰	۰/۷۴	۰/۶۸	۰/۸۷	نمره کل

تمام همبستگی‌های بی‌دست آمده در ماتریس همبستگی جدول ۵ در سطح ۰/۰۱ معنادار هستند. همان‌طور که در این جدول گزارش شده همبستگی بین خرده‌مقیاس‌ها با یکدیگر معنادار است اما این ضرایب کوچکتر از همبستگی بین خرده‌مقیاس‌ها و نمره کل مقیاس هستند. براساس نظر سیف (۱۳۹۶) چنین همبستگی‌هایی از شاهدی از روایی سازه است.

پایایی: پایایی این ابزار به روش همسانی درونی و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. مقدار این ضریب برای کل پرسش‌نامه، برابر با ۰/۹۲ به دست آمد که ضریب همسانی درونی مطلوب تلقی می‌شود. همچنین برای بررسی همبستگی هر گویه با کل پرسش‌نامه و تعیین این که آیا حذف هر یک از سؤال‌ها منجر به افزایش پایایی می‌شود ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شد. جدول ۶ نتایج این بررسی را نشان می‌دهد.

جدول ۶. پایایی آزمون در نمونه پژوهش

شماره گویه	آلفا با حذف گویه	همبستگی اصلاح شده گویه - کل	واریانس مقیاس با حذف گویه	میانگین مقیاس با حذف گویه
گویه ۱	۰/۹۱۹	۰/۴۸۶	۵۶۲/۸۳۴	۶۴/۹۸
گویه ۲	۰/۹۱۸	۰/۵۶۵	۵۵۶/۹۸۹	۶۵/۱۶
گویه ۳	۰/۹۲۱	۰/۲۵۹	۵۷۸/۳۸۶	۶۴/۲۱
گویه ۴	۰/۹۲۱	۰/۲۲۵	۵۸۱/۳۷۲	۶۵/۶۶
گویه ۵	۰/۹۱۹	۰/۴۸۳	۵۶۵/۷۰۸	۶۳/۸۶
گویه ۶	۰/۹۱۸	۰/۵۶۰	۵۶۲/۱۶۴	۶۵/۷۲
گویه ۷	۰/۹۲۰	۰/۳۷۸	۵۶۷/۶۸۱	۶۴/۸۷
گویه ۸	۰/۹۱۹	۰/۴۸۲	۵۷۱/۳۲۴	۶۶/۱۳
گویه ۹	۰/۹۱۹	۰/۴۷۷	۵۶۳/۹۴۳	۶۴/۳۳
گویه ۱۰	۰/۹۲۰	۰/۳۷۶	۵۶۸/۸۱۹	۶۵/۳۹
گویه ۱۱	۰/۹۱۸	۰/۵۳۷	۵۵۸/۲۹۸	۶۵/۸۵
گویه ۱۲	۰/۹۱۹	۰/۴۴۹	۵۷۱/۹۱۵	۶۵/۹۲
گویه ۱۳	۰/۹۲۰	۰/۴۱۵	۵۶۸/۶۴۰	۶۵/۹۹

(ادامه) جدول ۶.

شماره گویه	آلفا با حذف گویه	همبستگی اصلاح شده گویه - کل	واریانس مقیاس با حذف گویه	میانگین مقیاس با حذف گویه
گویه ۱۴	۰/۹۱۹	۰/۴۵۸	۵۶۵/۳۷۳	۶۵/۴۹
گویه ۱۵	۰/۹۱۸	۰/۵۷۶	۵۵۵/۱۴۸	۶۵/۹۰
گویه ۱۶	۰/۹۱۹	۰/۴۴۳	۵۶۷/۴۹۴	۶۵/۹۳
گویه ۱۷	۰/۹۱۹	۰/۴۴۴	۵۶۴/۶۹۱	۶۵/۹۱
گویه ۱۸	۰/۹۲۰	۰/۴۰۹	۵۷۲/۰۰۲	۶۶/۰۳
گویه ۱۹	۰/۹۱۹	۰/۴۹۳	۵۶۳/۱۴۸	۶۴/۵۲
گویه ۲۰	۰/۹۱۷	۰/۶۲۶	۵۵۰/۴۰۵	۶۵/۷۲
گویه ۲۱	۰/۹۲۱	۰/۲۳۹	۵۸۱/۰۸۶	۶۴/۴۴
گویه ۲۲	۰/۹۱۹	۰/۴۷۵	۵۶۵/۷۹۹	۶۵/۷۵
گویه ۲۳	۰/۹۱۸	۰/۵۱۷	۵۵۷/۹۳۱	۶۴/۸۲
گویه ۲۴	۰/۹۱۸	۰/۵۵۳	۵۵۵/۲۹۲	۶۵/۲۴
گویه ۲۵	۰/۹۱۸	۰/۵۵۵	۵۵۸/۲۷۴	۶۵/۴۴
گویه ۲۶	۰/۹۱۸	۰/۵۴۶	۵۵۸/۷۰۰	۶۵/۷۱
گویه ۲۷	۰/۹۲۰	۰/۴۰۷	۵۷۹/۵۴۰	۶۶/۶۹
گویه ۲۸	۰/۹۲۰	۰/۳۲۸	۵۷۴/۶۴۵	۶۴/۸۰
گویه ۲۹	۰/۹۱۹	۰/۴۵۸	۵۶۰/۸۸۹	۶۵/۱۳
گویه ۳۰	۰/۹۲۰	۰/۳۴۷	۵۷۶/۲۱۴	۶۶/۳۷
گویه ۳۱	۰/۹۱۹	۰/۴۶۲	۵۷۰/۲۲۰	۶۳/۸۹
گویه ۳۲	۰/۹۱۹	۰/۴۲۱	۵۷۱/۶۴۱	۶۵/۹۵
گویه ۳۳	۰/۹۱۹	۰/۴۷۳	۵۶۵/۵۷۷	۶۳/۹۴
گویه ۳۴	۰/۹۱۸	۰/۵۳۶	۵۶۳/۰۹۹	۶۳/۸۵
گویه ۳۵	۰/۹۱۹	۰/۴۸۸	۵۶۵/۹۲۳	۶۵/۳۹
گویه ۳۶	۰/۹۱۸	۰/۵۵۲	۵۵۸/۱۴۰	۶۵/۱۲
گویه ۳۷	۰/۹۱۸	۰/۵۵۳	۵۶۲/۶۳۴	۶۴/۲۲
گویه ۳۸	۰/۹۱۸	۰/۵۸۹	۵۵۹/۲۷۹	۶۵/۵۳

براساس نتایج این جدول همبستگی بین هر گویه با نمره کل قوی است و تمامی گویه‌ها در پایایی آزمون نقش دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این مطالعه طراحی ابزاری کارآمد و کاربردی برای سنجش میزان گرایش‌های دانش‌آموزان نوجوان ایرانی در مؤلفه‌های مختلف خطرپذیری و تعیین ویژگی‌های روان‌سنجی آن به منظور پایش شرایط نوجوانان و تشخیص و تعیین مرزهای آسیب و گروه‌های در معرض خطر، قرار گرفت. پرسش‌نامه سنجش میزان گرایش به خطرپذیری در دانش‌آموزان نوجوان ایرانی با ۳۸ گویه تدوین شد. در تدوین گویه‌ها، تناسب با شرایط فرهنگی و اعتقادی جامعه و تا حد امکان دور بودن از واژه‌های حساسیت برانگیز مورد تأکید بود.

پس از تدوین پرسش‌نامه، سؤال اصلی در این مطالعه آن بود که؛ آیا ابزار طراحی شده، از پایایی و روایی مناسبی برخوردار است؟ بدین منظور روایی صوری پرسش‌نامه، توسط ۱۰ نفر از روان‌شناسان متخصص ارزیابی شد. پیشنهادهای آن‌ها در مورد ابهام گویه‌ها، مرتبط بودن با موضوع، و تناسب با شرایط فرهنگی ایران در اصلاح و تغییر گویه‌ها اعمال شد. روایی سازه پرسش‌نامه به روش تحلیل عاملی اکتشافی بررسی شد. یافته‌های تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که این پرسش‌نامه با نه مؤلفه (گرایش به دور بودن از خانواده، گرایش به رانندگی بی‌محابا، قانون‌گریزی، تمایل به تخریب و پرخاشگری، رابطه با جنس مخالف، گرایش به خشونت بین‌فردی، تمایل به معاشرت با همسالان پرخطر، گرایش به مصرف‌سیگار و مواد مخدر و گرایش به آسیب زدن به خود) روی هم رفته ۵۷/۱۷ درصد واریانس کل را تبیین کردند. همچنین پایایی آن به روش آلفای کرونباخ تعیین شد که مقدار آن ۰/۹۱ به دست آمد که بیانگر ثبات درونی خوبی است. بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی (روایی و پایایی) این ابزار کافی و مناسب تشخیص داده شد. این پرسش‌نامه، به لحاظ نظری با تعاریف و مفاهیم رفتارهای پرخطر در آموزه‌های دین اسلام انطباق داشته و به لحاظ عملی نیز از اعتبار لازم و کافی برای مطالعات بیشتر برخوردار است. هر چند از چنین

مطالعه‌ای نمی‌توان انتظار داشت تا تمام اطلاعات مورد نیاز برای حمایت از روایی و اعتبار یک ابزار را فراهم آورد، اما هر مطالعه باید قدمی باشد به سمت ارائه بخشی از ویژگی‌های روان‌سنجی متناسب با یک ابزار. پژوهش‌های بعدی و در شرایط متفاوت و به دور از محدودیت‌های تحقیق اولیه، تکمیل‌کننده روایی و اعتبار آن ابزار خواهند بود.

شواهد پژوهشی متعددی نشان داده‌اند علی‌رغم تلاش‌های رسمی و غیررسمی گسترده‌ای که در برنامه‌های آموزشی و پرورشی در سطح وسیع انجام شده و می‌شود، قدرت نفوذ باورهای دینی و عمل به مناسک مذهبی در نسل نو رو به کم‌رنگ شدن و سن ارتکاب به رفتارهای پرخطر رو به کاهش است (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ صدیقی‌دمیرچی و همکاران، ۱۳۹۶؛ لیوازوویچ، ۲۰۱۷؛ بلیر، ۲۰۱۷؛ نوربخش و اوویسی‌فردویی، ۱۳۹۵). شیوع رفتارهای پرخطر مانند مصرف سیگار، قلیان، الکل، مواد مخدر در بین نوجوانان ایرانی به سنین ۱۸-۱۴ رسیده است (اسماعیل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳).

رفتارهای پرخطر به صراحت با نظام اخلاقی و تربیت منبعت از دین، در تقابل است. رفتارهای پرخطری مانند مصرف الکل و مواد مخدر، رابطه جنسی خارج از حریم زناشویی، خشونت و پرخاشگری، آسیب زدن به خود و مانند آن، از نگاه دینی به لحاظ عواقب سوء در زندگی فردی و اجتماعی به عنوان تخطی از فرامین الهی حرام، مذموم و مورد نکوهش است. همچنین دین به واسطه ارزش و کرامتی که برای انسان قایل است، وی را از اعمالی که به هر طریق بر وی آسیب وارد کند یا کرامت او را زیر سؤال ببرد، برحذر می‌دارد.

علیرغم تقابل احکام دینی با رفتار پرخطر، در جوامع دینی از جمله ایران نیز شاهد رشد تصاعدی رفتارهای پرخطر در قشر جوان هستیم. این معضل یکی از دغدغه‌ها و غایت‌های نظام آموزشی و مؤسسات فرهنگی و خانواده‌هاست. در اهداف نظام آموزشی و پرورشی کشور، تربیت بر مبنای دین یک عامل محافظت‌کننده قوی در برابر رفتارهای پرخطر عنوان می‌شود و پژوهش‌ها، به تأثیر باورهای دینی و انجام مناسک مذهبی به عنوان عامل محافظت‌کننده فرد در برابر رفتارهای پرخطر تأکید می‌کنند (مکیلانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ درویشی،

قاضی‌وکیلی و جمال‌محمدی، ۱۳۹۶؛ مهربانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ آقامحمدی، ۱۳۹۲؛ جان‌بزرگی، ۱۳۸۶). چنین رفتارهایی از نظر سیاست‌گذاران آموزشی، بهداشتی، اقتصادی و فرهنگی نیز یک بحران و معضل اساسی تلقی می‌شود که ضرورت دارد برای مقابله با رشد فزاینده آن در بین قشر نوجوان و جوان، تدابیر مناسب و چاره‌ساز اتخاذ شود.

با توجه به ساختار سنی جوان کشور و آسیب‌پذیری این قشر به همراه حجم وسیع پیامدهای منفی رفتارهای پرخطر، به سیاست‌گذاران آموزشی خاطر نشان می‌شود که نسل نو نیازمند تربیت خاص زمان خود است و باید پیوسته شرایط ایشان و برنامه‌های اجرایی موجود برای آنان بازبینی و کارشناسی شوند تا هر زمان که احساس شود روش‌ها و امکانات پیشین و فعلی کارایی خود را از دست داده‌اند یا نیازمند تجدید نظر هستند، در کوتاه‌ترین زمان و با بهترین و روزآمدترین شکل ممکن، بایسته‌های تربیت دینی تدوین و به فراگیران ارائه گردد. امام صادق (ع) می‌فرماید: *الْعَالَمُ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ اللَّوَابِسُ* یعنی کسی که عالم به مقتضیات زمان خود باشد، مورد هجوم اشتباهات واقع نمی‌شود (کلینی، ۱۳۸۵: ۲۶).

این پرسش‌نامه می‌تواند با توجه به محدودیت‌های این تحقیق در مطالعات آتی به کار گرفته شده و از اطلاعات حاصل از آن‌ها برای برنامه‌ریزی‌ها استفاده شود. پاسخ‌گویان در پژوهش حاضر، دانش‌آموزان نوجوان دختر و مشغول به تحصیل در پایه نهم و دبیرستان‌های شهر تهران بودند. بنابراین تکرار پژوهش با نمونه‌های دیگر و به ویژه در هر دو جنس و در شهرها و مناطق مختلف ضروری است. یافته‌های این پژوهش‌ها برای تعیین الگوهای خطرپذیری در هر جنس و نیز در شهرها و مناطق مختلف کمک‌کننده خواهد بود. پژوهش‌های بیشتر زمینه لازم برای هنجاریابی پرسش‌نامه را در آینده فراهم می‌سازد. همچنین به نظر می‌رسد تعیین وزن هر مؤلفه از رفتار پرخطر در بین دانش‌آموزان نوجوان در مطالعات بعدی برای ارائه تصویر دقیق‌تری از شدت و وسعت حوزه‌های خطر و آسیب، می‌تواند راهگشا باشد.

منابع

- قرآن کریم. (۱۳۷۶). ترجمه محمد مهدی فولادوند. تهران: دارالقرآن الکریم.
- نهج البلاغه. (۱۳۸۱). ترجمه مرحوم محمد دشتی. قم: انتشارات خوشرو.
- ابراهیم بابایی، فریبا؛ حبیبی، مجتبی؛ نجاتی، وحید؛ قدرتی، سعید؛ کشاورزگرام، قاسم. (۱۳۹۶). پیش بینی رفتار پرخطر در افراد مبتلا به HIV براساس عملکرد خانوادگی: با در نظر گرفتن متغیرهای میانجی سبک زندگی و تصمیم گیری پرخطر. *آموزش و سلامت جامعه*، ۴(۲)، ۲۷-۱۸.
- ارژنگ، حمید. (۱۳۹۰). اثر بخشی آموزش مهارت خودآگاهی بر کاهش رفتارهای پرخطر دانش آموزان پسر. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی (دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی).
- اسماعیل زاده، هاجر؛ اسدی، مسعود؛ میری، میرنادر؛ کرامتکار، مریم. (۱۳۹۳). بررسی شیوع رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان شهر قزوین در سال های ۹۱-۱۳۹۰. *مجله اپیدمیولوژی ایران*، ۱۰(۳)، ۸۲-۷۵.
- آقامحمدی، جواد. (۱۳۹۲). بررسی نقش الگوی تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان. *پژوهش نامه تربیت تبلیغی*، ۱(۲)، ۱۲۶-۱۰۵.
- آیت مهر، فاطمه؛ خالقی، محمد؛ محمدخانی، شهرام و غیائی، حامد. (۱۳۹۴). بررسی اثر آموزش بسته توانمندسازی نوجوانان در پیشگیری از رفتارهای پرخطر در نوجوانان کار و خیابان. *فصل نامه مددکاری اجتماعی*، ۴(۱)، ۲۳-۱۶.
- جان بزرگی، مسعود. (۱۳۸۶). جهت گیری مذهبی و سلامت روان. *پژوهش در پزشکی (مجله پژوهشی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی)*، ۳۱(۴)، ۳۴۵-۳۵۰.
- جعفری، محمدتقی. (۱۳۷۷). *رسائل فقهی (منابع فقه)*. ج ۱. تهران. مؤسسه نشر کرامت.
- درویشی، مراد؛ قاضی وکیل، زهره؛ جمال محمدی، علی. (۱۳۹۶). بررسی ارتباط بین اعتقادات مذهبی و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه های علوم پزشکی البرز و آزاد اسلامی کرج در سال ۹۲-۹۳. *نشریه دانشگاه علوم پزشکی البرز*، ۱۴۵-۱۵۲، ۲(۶).
- دهقانی، سپیده؛ رستمی، رضا؛ اصلانی، سعید. (۱۳۹۶). اعتیاد در نوجوانان: مروری بر مباحث عصب شناختی. *روانشناسی*، ۶(۳)، ۱۱۵-۱۳۴.
- رام، سمیه؛ مهر محمدی، محمود؛ صادق زاده قمصری، علیرضا و طلائی، ابراهیم. (۱۳۹۶). آموزش خویشتن یابی به کودکان سنین ۷ تا ۱۴ سال؛ با کدام منطق و رویکرد؟ (تحلیل نتایج یک مطالعه پدیدارنگارانه). *فصل نامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲(۴)، ۸۷-۱۱۶.
- رحیمی، علیرضا؛ خرم آبادی، یداله؛ نوبی، یاور؛ معین، راهله. (۱۳۹۵). بررسی میزان تأثیر آموزش مهارت های زندگی بر کاهش رفتارهای خطر ساز دانش آموزان پسر دوره متوسطه در معرض خطر. *پژوهان*، ۱۱۵(۱)، ۴۳-۵۱.
- رضایی بهری، فریده؛ حمزه گردشی، زینب، حاجی خانی گلچین، نیره اعظم؛ ذبیحی، مجید؛ حمزه گردشی، لیل. (۱۳۹۰). تجارب ذهنی دختران مصرف کننده مواد مخدر در ارتباط با تصمیم گیری جنسی ایشان: تحقیق کیفی. *پژوهش پرستاری*، ۶(۲۱)، ۸۷-۷۹.
- زاده محمدی، علی؛ احمدآبادی، زهره و حیدری، محمود. (۱۳۹۰). تدوین و بررسی ویژگی های روان سنجی مقیاس خطر پذیری نوجوانان ایرانی. *مجله روان پزشکی و روانشناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)*، ۱۷(۳)، ۲۱۸-۲۲۵.
- زارعی، فرشاد؛ خاکباز، حمید؛ کریمی، حوریه. (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش مهارت خودآگاهی بر کاهش رفتارهای پرخطر ارتباط با جنس مخالف در معتادان. *فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد*، ۴(۱۵)، ۶۳-۷۰.
- سجادپور، سیدحامد؛ مهربانی، حسینعلی؛ حسینعلی زاده، محمد و عبدالمحمدی، کریم. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین مؤلفه های خودکارآمدی اجتماعی نوجوانان با گرایش به رفتارهای پرخطر. *فصل نامه دانش انظامی خراسان شمالی*، ۱(۳)، ۶۳-۷۳.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۹۶). *اندازه گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی*. تهران: نشر دوران.

شکری، نسرین؛ یوسفی، مرضیه؛ صفایی‌راد، ایرج؛ اکبری، طیبه؛ موسوی، سیده مریم؛ نظری، هومن. (۱۳۹۴). همبستگی رفتارهای پرخطر در نوجوانان دانش‌آموز با شیوه‌های فرزندپروری والدین. *مجله مدیریت ارتقای سلامت*، ۵(۱)، ۷۳-۸۲.

شیخ صدوق، ابن بابویه محمد بن علی. (۱۳۷۶). *امالی*. ترجمه محمدباقر کمره‌ای، چاپ ششم. تهران: نشر کتابچی.

صدری‌دمیرچی، اسماعیل؛ اسدی‌شیشه‌گران، سارا؛ اسماعیلی‌قاضی‌ولوئی، فریبا. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش برنامه مهارت‌های هیجانی-اجتماعی بر کنترل خشم و توانایی حل مسئله اجتماعی در نوجوانان وابسته به مواد. *مجله طب انتظامی*، ۱۶(۱): ۶۷-۶۷.

طباطبائی، محمدحسین. (۱۳۶۷). *تفسیرالمیزان*. ترجمه ناصر مکارم‌ شیرازی و دیگران. قم: بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبائی.

عجم، علی‌اکبر؛ سعیدی‌رضوانی، محمود. (۱۳۹۱). چالش در اهداف تربیت دینی (شناخت، عاطفه و عملکرد). *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۰(۱۷)، ۴۹-۷۰.

فتحی، یوسف؛ ذاکری‌پور، غلامرضا. (۱۳۹۳). شناسایی علل گرایش روان‌شناختی نوجوانان به رفتارهای پرخطر و راهکارهای مقابله با آن. *فصل‌نامه دانش انتظامی پلیس پایتخت*، ۷(۲۰)، ۹۵-۱۲۶.

فرهین‌فراهانی، محسن؛ حسینی، فاطمه؛ عطائی، فاطمه؛ مهدوی، مرضیه. (۱۳۹۳). بررسی نقش معلم در تربیت دینی دانش‌آموزان بر اساس آموزه‌های اسلامی. *همایش ملی فلسفه تربیت دینی و تربیت اخلاقی*، دوره ۵.

کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۳۸۵). *الکافی*. ترجمه صادق حسن‌زاده. دارالکتوب‌الاسلامیه.

متقی‌زاده، عیسی؛ یعقوبی، حسن. (۱۳۹۵). بررسی میزان تأثیر آموزه‌های دینی کتاب دین و زندگی ۲ (سال دوم دبیرستان) از نظر دانش‌آموزان (دختر و پسر) شهرستان سبزوار. *فصل‌نامه خانواده و پژوهش*، ۲(۳۱)، ۶۶-۴۱.

محمدزاده ابراهیمی، علی؛ رحیمی‌پردنجانی، طیبه؛ خراسانی‌نیا، امیرپویا. (۱۳۹۴). نقش سیستم‌های مغزی-رفتاری در پیش‌بینی رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر بجنورد. *مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی*، ۱۷(۱)، ۱۷۵-۱۸۸.

محمدی‌شوره، طیبه و فرج‌اللهی، مهران. (۱۳۹۶). بررسی نقش روش الگویی کارگزاران نظام آموزشی در پیش‌بینی دین‌داری دانش‌آموزان دختر شهر تهران. *فصل‌نامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲(۴)، ۱۳۷-۱۶۰.

محمدو صالحی، حدیث. (۱۳۹۲). نقش پیش‌بینی دین‌داری در گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر با واسطه‌گری نظم‌بخشی هیجانی. پایان‌نامه دانشکده شیراز. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

مکتبی، غلامحسین؛ سلطانی، عبدالله؛ بواسحاقی، منیژه؛ نوکریزی، حسن. (۱۳۹۳). بررسی رابطه پیوندهای والدینی و ابراز وجود با رفتارهای پرخطر. *دوفصلنامه مشاوره کاربردی*، ۲(۸)، ۶۹-۸۲.

مکیلانی، حسین؛ درانی، کمال؛ صالحی، کیوان. (۱۳۹۷). تحلیل پدیدارشناسانه باورهای دینی دانش‌آموزان و ارائه راهکارهایی برای کاهش چالش‌ها و آسیب‌های موجود. *دوفصلنامه دین و ارتباطات*، ۲۵(۵۳)، ۱۹۲-۱۵۷.

مهرابی، حسینعلی؛ محمودی، فهیمه؛ مولوی، حسین. (۱۳۹۵). پیش‌بینی گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس باورهای دینی، هیجان‌خواهی، آلودگی محیط و رسانه‌ها در دانشجویان دختر. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۷(۶۴)، ۱۴-۴.

نقدی‌آستمال، ظریفه. (۱۳۹۶). بررسی نقش معلم بر تربیت اخلاقی و دینی دانش‌آموزان ابتدایی بر اساس تعالیم مقدس اسلامی. *پنجمین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای پژوهشی در علوم انسانی و مدیریت*.

نوربخش، یونس؛ اویسی‌فردویی، قاسم. (۱۳۹۵). دین‌داری و الگوی تربیتی خانواده (بررسی تأثیرات خانواده بر رفتار دینی نوجوانان در شهر تهران). *بررسی مسایل اجتماعی ایران*، ۱۷(۱)، ۳۱۴-۲۸۳.

هدایتی، عزیز؛ زینی‌وند، یوسف؛ رسول‌زاده اقدم، صمد. (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی شبکه‌های اجتماعی مجازی موبایل محور در زمینه تربیت دینی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر تبریز). *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۳(۱)، ۲۳-۴۵.

- Blair, S.L.(2017). Adolescent risk-taking behaviors and school performance: Distinguishing the experiences of boys and girls. *International Journal of Criminology and Sociology*, 6,146-158.
- Bergland, C. (2015). *The Neuroscience of Making a Decision*. Retrieved from [https:// www. psychologytoday.com/us/blog/the-athletes-way/201505/the-neuroscience-making-decision](https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-athletes-way/201505/the-neuroscience-making-decision)
- Geier, C.F., Terwilliger, R., Teslovich, T., Velanova, K., & Luna, B. (2010). Immaturities in reward processing and its influence on inhibitory control in adolescence. *Cerebral Cortex*, 20, 1613-1629.
- Livazovic, G. & Hrvatska, R.Z. (2017). Role of family peers & school in externalised adolescent risk behavior, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53, Supplement, str. 186-203.
- Miller, T.R., Levy, D.T, Spicer, R.S., & Taylor, D.M. (2006). Societal costs of underage drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 67, 519-528.
- Romer, D. (2017). The impulsive “teen brain” isn’t based in science. *The Conversation*. Retrieved from <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/impulsive-teen-brain-not-based-science-180967027/>.
- Tomova, L. & Pessoa, L. (2018, April 12). Information about peer choices shapes human risky decisionmaking. *Scientific Reports*. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/s41598-018-23455-7>.
- Wolff, J.M. (2012). Adolescent decision making and risk behavior: A neurobiological approach. *Dissertations and Student Research: Department of Psychology*. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/psychdiss/41/>.

